

A SZÉKELY LÉLEK.

(Rádió-felolvasás a Székely-est keretében.)

Tíz ESZTENDŐ óta sokat foglalkoztat ez a kérdés: van-e erdélyi lélek és ha van, milyen? Ma este azt kérdezzük: van-e székely lélek és ha van, milyen? A székely más, mint a magyar, nem úgy, mintha idegen volna tőle, vagy kívül esnék rajta, hanem úgy, hogy a magyarság fogalmán belül különös és egyéni tulajdonságok szövődéke. Még azt sem lehet mondani, hogy az erdélyi és a székely lélek azonos. Nemcsak azért, mert az erdélyiség több, mint a székelység, hiszen ott más nemzetiségek, műveltségek és történelmek is vannak; hanem azért is, mert az erdélyi magyarság maga is kétféle sors és kétféle lélek: egyik a vármegyei magyarság, másik a székelység.

A székelyföld különálló földrajzi fogalom. Azt a kis világot jelenti, amely a régi székek területén: Udvarhely, Háromszék, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Kis- és Nagy-Küküllő és Csík vármegye területén, illetve e vármegyék egy részén élt teljes politikai és néprajzi összefüggésben. E népen kívül Erdélyben nincs is nagyobb tömegű magyar az egy Kalotaszeget leszámítva, s viszont e helyen kívül a székely mindenütt diaszpóra és sehol sem ország.

A székely lelki alkatot négy különböző tényből tudjuk megérteni.

Először abból, hogy a székelység különös és egységes eredetű nép. Nem az én hivatásom, hogy a székelyek eredetéről részletesebben szóljak és e vitás kérdésre feleletet adjak; minket itt most csak annyi érdekel, hogy a székelység mindenképpen közös eredetű nép. Akár a mondának van igaza, mely szerint a székelyek Attila hunjainak itt maradt töredéke; akár az újabb elméletek közül annak, amely a székelységet *foglalkozásnak* tartja és a gyepüntúli szervezett határőrségből származtatja; akár annak a felfogásnak, amely a nyolcadik honfoglaláskori törzs töredékét, vagy pedig későbbi népvándorlási hullám maradványát látja benne; tény az, hogy a székelyek egységes településből származtak és a vér és a hely, a történelemnek ez a két nagy tényezője már kárpátaljai életük legelején megkezdte lélekformáló munkáját. Ez benne van a székelység öntudatában, kifejezésre jutott alkotmányos életében s kezdettől fogva mindig élet- és sorsközösségképpen jelentkezett.

Második jegy az, hogy a székelység eleitől fogva különálló és egységes társadalmat alkotott. A magyar társadalomtörténetben óriási átalakulások mentek végbe, de a székely társadalomban alig tapasztalható ilyes változás. A honfoglaló magyarok letelepedtek és fenntartották

a maguk törzsszerkezetét, s ennek keretei között katonáskodtak és politizáltak, a meghódított helyi lakók vagy magukkal hurcolt hadifoglyok földművelő és iparúzó munkát végeztek és uraikat kiszolgálták. A magyar úr és jobbágy nagy különbsége és ellentéte már innen ered. Közben a királyi hatalom folytonosan terjeszkedett, a törzsek által meg nem szállott területeket elfoglalta, azokon berendezkedett, várakat és városokat épített; földművelést és őstermelést kezdett, nyugatról idegen népeket telepített le, keletről támadó rokon népeket megvert és civilizált. A királyi hatalom növekedésével lassankint a hűbéri rendszer alakult ki, amelynek értelmében minden föld a szuveréné és azt katonai és politikai szolgálatok ellenében kapja a hűbéres. A városokban pedig egy új, kiváló népelem, a művelt és gazdag polgárság vette át a vezetést. Mindez a székelyföldön ismeretlen folyamat. Ott még megmaradt a törzsszerkezet, mert a föld és a vagyon nemzetségeké volt, s későn és lassan aprósodott el a magántulajdon elve szerint. Jobbágy nem lehetett közöttük, mert mind egyformák voltak, de felübük sem kerekedhetett hűbérúr vagy földesúr, csak az utolsó időben, midőn Habsburg-kézre jutottak. Minden székely születésénél fogva nemes és az una eademque nobilitáshoz tartozik. A nemzetségfők kormányozták és lustrálták a népet és fölöttük székenkint a fő hatalmat a közülük való comes vagy királybíró gyakorolta. Ebből már két dolgot megállapíthatunk. Először azt, hogy a székely társadalom kifelé arisztokratikus, mert mindenkinek nemesi jogok járnak ki, mihelyt átlép a vármegyére; befelé demokratikus, mert mindenki egyforma, csak gazdasági és szolgálatbeli különbség lehet közöttük. Autonómikus ez a társadalom, mert közigazgatását önmaga bonyolítja le, szerre következő nemzetségfők vagy pedig szabadon választott tisztek által. A másik dolog pedig az, hogy az egész székely társadalmat valami familiaritás jellemzi, amely atyjafiának tart mindenkit és ezt a megfelelő érintkezési formákban kifejezésre is juttatja. Miután elég nagy számmal voltak arra, hogy egymástól az egyes nemzetségek távol essenek, hiszen a csíkmegyei székely keveset érintkezhetett az aranyosszékivel vagy pedig a küllőmenti a kézdi-székbelivel, természetes, hogy szokásban, tájszólásban, viseletben nagyobb egységek alakultak ki a székelységből, de a közös összetartozás érzése sohasem bénult meg. Meglehetősen szétszította őket az, hogy három vallásfelekezethez csatlakoztak: katolikushoz, reformátushoz és unitáriushoz. Más vallásfelekezetű székely nincs. A felekezetek is területhez igazodnak, de azért a közöttük fennálló érintkezés azt eredményezte, hogy a valláskülönbség elválasztó ereje a nemzeti egység összetartó erejével szemben érvényesülni nem tudott.

Harmadik különleges vonás az *életmód* gazdasági és történelmi adottsága. Mindenekfelett katonanép volt, s ezért háborúra állandóan kész. Olyan helyen is lakott, ahol örökösen dúlt a harc kelet és nyugat között. Szeretett felfelé húzódni magasabb vidékekre, s a völgybe csak békésebb időkben ereszkedett le. Főfoglalkozása a katonáskodáson

kívül a földművelés volt, amelyben nemcsak a férfiak, hanem az asszonyok is résztvettek, főképen azért, mert a férfiaknak sokszor kellett hadba szállaniok. Földművelésük nem rendezkedett be tömegtermelésére. Éppen annyira művelte a gyümölcstermesztést, mint a szemtermelést, s miután nagyon változatos volt a földje, nagyon változatos volt a gazdasága is. Arra törekedett, hogy minden a háztól teljék ki és mindenből lehessen pénzt csinálni. Az egyes háztartások változatosságát kevés helyt lehet úgy látni, mint a székelyeknél. A nagyobb gazdának van búzája, bora, gyümölcse, méze, fája a maga erdejéből; nádja, hala a folyóból; sója, ásványvizforrása; fenn a havasokban juha, sajtkészítő bácsa és a nagy közlegelőkön tetemes állatállománya.

Emellett a székelyt rendkívül fejlett technikai érzék tűnteti ki. Nem tudom miért: életmódja és gazdasági helyzete miatt vagy lelki alkata folytán, minden vérbeli székely ezermester. A suta székely kakukivadék. Különben is minden szükségletet a háziipar látott el, mert más ipar nem volt, vagy ha volt, a közeli német városokban virult s a székely mindig vékonypénzű nép volt. Ruházataról, házáról, szerszámairól, fegyvereiről maga gondoskodott és e téren leleményesség és ihletettség jellemzi. Nem rege az, hogy mikor az első vonat a 70-es években Székelykocsárdon átment, Makfalváról legyalogolt egy székely és alaposan szemügyre vette az egész masinát. Hazamenvén, otthon biciskával kifaragta a gőzmozdonyt, a vasúti síneket és kocsikat s maga gyönyörűségére szérűskertjében körbejáratta az új találmányt. Technikai érzéke azzal is különösen fejlődött, hogy a népesség aránylagos nagysága miatt, az a föld, amelyet műveltek, őket eltartani nem tudta, s így másféle termelésre is rászorultak. Különös műszaki képességüknél fogva, mint kivándorlók, Romániában magas színvonalú iparososztályt tudtak alkotni.

Negyedik tényező volt a székelysors. Mindig kockázott velük a világtörténelem. Mindig harcban állottak, üldözöttek és védekezők voltak. A nagy közösségtől, amelyben éltek, sohasem *nyertek*, hanem mindig *adtak*. Bármely imperium parancsolt felettük, az nekik csak vér-, könny- és verítékadót jelentett. Őket sohasem védte senki, őket mindig magukra hagyták s mindig megfélekeztek róluk addig, amíg ismét szükség lett reájuk. A hatalom sohasem támogatta, mindig kihasználta és mindig belőlük élt. A székelyben az a gondolat fejlődött ki, hogy az ő nemzeti társadalma a tulajdonképeni állam és az állam egy idegen imperium, amelyet tőlük elszakadt atyafiak képviselnek és gyakorolnak, rendesen azzal, hogy dolgaikba beleavatkoznak, azt a közgazgatás címe alatt elrontják és nekik felesleges költségeket okoznak. Ezért mindegyre felkerekedett, megcsinálta a maga országgyűlését, ahol fejedelemmel, királyi biztossal, mint egyenlő féllel tárgyalt s olyan határozatokat hozott, amelyeket legalább ő megtartott. A székely mindig hajlandó lett volna olyan kötésre, hogy semmi köze neki az imperiummal, akár magyar, akár német, akár román; ők majd gondoskodnak

magukról: templomaikat, iskoláikat, útjaikat, intézményeiket fenntartják, egymáson segítenek; ha kell, magukat meg is védmezik, s mindezt sokkal kevesebb pénzből, mint amennyit az államnak kell fizetniük adóban rosszabb iskolákért, elhanyagolt utakért, döcögő vicinálisokért, roskadozó közintézményekért, drága és durva közgazgatásért. Ez a nép kantonális életformára született. A székely sors, hogy mindig adjon és soha se kapjon, abból is látszik, hogy ez a vidék az, ahonnan legtöbb intelligens ember kelt útra, ez volt a legnagyobb szellemi exporttal bíró néprétege Magyarországnak. Minden háztól három ember telt ki: egy földműves, egy iparos és egy lateiner. A földművelő otthon maradt, az iparos elment Romániába vagy a legközelebbi városba, a kaputos ember kijött Magyarországra. Az egész székelység egy óriási szénsavas emberforrás.

Ez a szakadatlan rajzás jellemzi a székely életet. Mindig nyugat felé és egyre tovább! Ne csodálkozzunk, ha már a legelső pionírok San Francisco felé járnak. (Azt mondják, hogy mikor Columbus felfedezte Amerikát, a borvizes székely már döcögött vissza.) Éppen emiatt az egész székelységet valami állandó mobilitás jellemzi. Könnyen felkerekednek, elmennek messzire, állandó honfoglaló mozgalomban élnek és mindenütt feltalálhatók; egyszer tréfásan turáni zsidóknak neveztem őket. A székely tragikum Ukkó-poharában van egy keserű korty az Ahasvér átkából. De az otthonáról sohasem feledkezik meg a székely lélek: ünnepelni mindig hazajár. A székely ember szemében, bárhol éljen a nagy világon, elhagyott faluja, ahol nemzetsége gyökerezik, ahol mindenki atyjafia, csodálatos lelki fészek. Emlékezete és gondolata mindig hazatalál, valahányszor pihenni és ünnepelni akar, mint a galambok a kapuzábé-dúcba.

Ez a közös sors tragikus, mint minden, ami magyar; az volt a múltban is és az a jelenben is. Állandó készenlét, szakadatlan kockázat és csak-azért-is kitartás jellemzi a székely lelkületet. Vigyázni kell, mintha éjtszaka, meredek szélén járna az ember. Össze kell szedni minden erőnket, hogy legalább holnapig kibírjuk, a holnaputánra ma még úgy sem gondol senki. Az élet maga mindig kockázat és vakmerény, tele izgalommal és siker esetén arcot pirosító örömmel. Rettentő tapasztalások megrendítő emlékei járnak a székellyel, de nem gondolhat reá, mert a jelen pillanat minden figyelmét, minden energiáját leköti. Ezért a székely emberben van valami katonás vidámság, olyan jókedv, amely a halál szomszédságában terem.

Az alföldi ember csendes, nyugodt, szótalán. Kedélye egyenletes, mély és szomorú, maga méltóságos és hallgatag. Künn él a pusztán, ahol beláthatatlan messzeségben fehérlik egy-egy ház, mozog egy-egy szántóvető ember a maga liturgiális ünnepélyességével. Nincs kívül beszélnie, csak ünnepnapon s azért a beszédében is valami szertartásosság van. Szótalanná és zárkózottá válik, s a sok egyedüllétből az következik, hogy családi összejöveteleken, sokadalmakban, a közélet fórumán meg-

fontolt és tempós. Földjével sokkal mélyebben összenőtt, mint bármely más ember, mert számára nem létezik semmi szépség, érték és dicsőség búzatermő fekete földjén kívül. Minden, ami ettől idegen, lelkétől is idegen; másutt megállani nem tud, s ha elszakad a földtől, proletárrá válik. A székely eleven, mozgékony, bőbeszédű, mert állandóan egy nagy családban él, mintha szakadatlan atyafilátogatáson járna, zsinatolna vagy prézsmítálna. Szeme úgy jár, mint az óraketyegő, mert sohasem tudja, honnan éri a baj. Ezért ravasz, csaváros észjárású és született diplomata. A hegytetőn és az erdőkben is társaságban él, de nem tömegben; nem tud falujától messze elkerülni, mert nem futja a világból, s faluja sincs messze azoktól a nagyobb vidéki városoktól, ahol minden héten vagy legalább is minden hónapban az egész székelység találkozik. Sohasem volt jobbágy és sohasem volt szolga; elbocskorosodott, lezekésedett magyar nemesség, azért derültebb, világosabb és közvetlenebb, mint a jobbágyeredetű magyar paraszt. Az elfogódottság nem tartozik sem az erényei, sem a hibái közé. Változatos a foglalkozása és változatos az életmódja, ezért szelleme könnyebb, simább, árnyalatokban gazdagabb. Gyorsabban kapcsol, nagyobb távolságokat fog össze, egyszóval alkalmasabb a meglepő szintézisekre. Ezért szellemesebb és ötletesebb nép, mint az alföldi magyar. Kedélyének élénk hullámozása folytán ez a jellemvonása különösképpen kivirágzik. Lakodalma, tánca, játéka, irodalma teli van eszperitvel, szikrával, fűszerrel és tűzzel s ugyanakkor népballadáiban a tragikum legtisztább fekete gyémántjai csillognak. Túl van azon, hogy primitív, rikító alapszínek ragadják meg, kifejlődött érzeke az árnyalatok iránt, s ezért vonalakban, színekben, dekorációkban egy csomó ismeretlen finomságot tud felmutatni. Közvetlenebb érintkezésben van idegen nemzetek géniuszával: megtermékenyül a szász nemzet lelkétől éppen úgy, mint a román szellemben felgyűlt motívumoktól.

Mindezeket kívül pedig a székely lélek nemcsak abból áll, ahogy ő látja a világot, hanem ahogy őt látjuk *mi*, akik hiszünk abban, hogy van székely lélek. Valami felmérhetetlen és kiszámíthatatlan hangulat ez, amellyel nemzetségünk ősi világát nézzük, fajtánkban gyönyörködünk, mentjük és dédelgetjük, korholjuk, siratjuk és áldjuk. Valami le nem írható, meg nem mérhető és ki nem beszélhető szellemiség ez, amely abból támad, ahogy ők nézik a világukat s ahogy mi nézzük őket. Valami különös sugártörés ez az élet nagy távlataiban; színárnyalat, amely végigszalad hol bársonyosan, hol selymesen a dolgok felszínén; hangulat és világítás, mely a lét és a történelem nagy scenikájában váratlanul érvényesül; muzsika, mely a hanglejtésben, kérdésben, feleletben ring, mint egy alvó királyfi a hajnali vizek fehér csónakán; sajtáságos visszaütő, meglepő, célba találó, váratlan és mégis pontos logika, mely hangsúlyban, fordulatban, átmenetekben és új kapcsolásokban jelentkezik; valami ősi illat, melyet bábánk vajákos keze első fűrésztő vizünkbe kevert s még egyszer és utoljára szemfedőnk-

ről éreznek meg azok, akik igazán siratnak; egyszóval *titok*, amely el van keverve lényünkben s csak lényünk legbensőbb gyökereivel érzékelhető, mint öntudatunk közvetlen adottsága. Nem tudom más-képpen megmondani, hogy mi a székely lélek, csak a népmese gondolatával: egy láthatatlan csillag véres, kacagó homlokokon.

Ravasz László.

HANGVERSENY AZ OKTÓBERI KERTBEN.

E csacska dal
ma ravatal:
a Nyarat temetem,
a lenge csend
kerengve leng
a sápadt tetemen.

Mogorva gond
borongva dong
a szív sugár hitén,
mint bús darázs
a mult danás
szivárványos vizén.

A tarka agy
ma balgatag
már nem emlékezik
s a füleket
vad ütlegek:
sikolyok vérezik.

A nap korong
arany kolomp
a bárányfellegen.
A lomha gong
jajongva kong:
a Nyarat temetem!

Rá szagatott
vád-dallamok
kelnek, hömpölygenek
s mint ezer síp
egyben sívít
sebzett kertek felett.

Mint juvolák
mandulafák
széljárt ága remeg,
hűs vízen át
fű-citerák
sajgó kara rezeg.

Gyöngyháznyelű
primhegedű
a dérvért somfagaly,
lány szólama
száz oboa
bűbánatába hal.

Tar orgona
bűgő dala
lány chordlist susog
s a lomb alatt
felzsonganak
mély kontra-basszusok.

És ily csodát!
hisz összevág
száz különféle nesz,
a nap alatt
száz dal-patak
összhangja csörgedez.

A földre túl,
a nap le hull
— szárnysegett főzenész —
egy pillanat,
mind megszakad . . .
száz hangszer hangja vész.

Az esti fény
a csend vizén
fáradtan ellebeg
s a szív falán
visszhang gyanánt
a végakkord rezeg.

Széfeddin Szeftket bej.